

FEJEZETEK A JÁSZKUN HUSZÁROK TÖRTÉNETÉBŐL
(a kezdetektől 1849-ig)

Kevés olyan vidéke van Magyarországnak, mely annyira kivette részét a háborúskodásból történelmünk vérzivataros évszázadai során, mint a Jászkunság. A háborúk, hadjáratok során véreink, a jászok és kunok mind emberileg, mind anyagilag sokat áldoztak a haza oltárán. Főként könnyűlovasságuk által váltak híressé, olyannyira, hogy a "jászkun virtus" a XIII. század második felétől a II. világháború végéig fogalom volt.

Dolgozatomban elsősorban a XVIII-XX. század között felállított reguláris jászkun kiegészítésű huszárezredek történetét, híresebb haditetteit kívánom felvázolni.¹

Történeti előzményként nem hanyagolhatjuk el azt a fontos tény, hogy IV. Béla (1235-1270) 1239-ben elsősorban katonai megfontolásból fogadta be országába a tatárok nomád-könnyűlovas taktikáját alaposan ismerő és használó kunokat és jászokat. A tatárjárás után nyilvánvalóvá vált: a nehézlovasság mellett feltétlenül szükség-szerű a mozgékonyabb könnyűlovasság harctéri alkalmazása. Az uralkodó által újból visszahívott kun és jász népeket letelepítette a Duna-Tisza közének néptelen területeire, a később róluk elnevezett Jászkunságba, s több fontos kiváltsággal ruházta fel őket. Csupán egy dologgal tartoztak a király felé: háború esetén vérükkel adóztak, azaz ijász könnyűlovasságuk a királyi haderőt kellett, hogy erősítse.

A XIII-XV. század folyamán többször hívták őket hadba a magyar sereg sajátos fegyvernemi kombinációja harcmódoruk, taktikájuk egyediségét is jelentette. Mindenképpen megemlítendő az 1278-as dörnkruzi csata, ahol IV. Kun László (1272-1290) hadseregének kun lovasai csataeldöntő szerepet kaptak!²

A XV. század elején feltűnő délszláv eredetű huszárok egy másfajta könnyűlovassági szellemet, harcmódot képviseltek.³ A huszárság térnyerése és virágzása a XVI. századtól a XIX. század végéig tartott.

A jászkun huszárok először a Rákóczi-szabadságharc idejében tűntek fel. A hadihelyzettől függően, alkalmanként szereltek fel huszárszázadokat a kuruc hadsereg számára.

XVIII. század közepén, Mária Terézia (1740-1780) uralkodásának kezdetén a Habsburg Birodalmat több oldalról is fenyegette halálos veszedelem. 1741-ben, a szentimentális pozsonyi jelenet követően kihirdették a nemesi felkelést, s a "Jász-Kún Kerület" Podratzky Lipót ezredes vezetése alatt az elsők között szerelt fel 400 huszárt.⁴ (Tették ezt azért, hogy az 1702-ben elvesztett függetlenségüket visszakapják. Ez 1745-ben, redemptio útján valósult meg.) Az április-május hónapok folyamán elindított huszárok fegyelmetlenségük miatt nem örvendtek túlzottan jó hírnek. Egyedül a jászkunokkal kiegészített 1. pesti huszárezred állta meg a helyét. 1741. június 7-én, éjjel, az oldendorfi porosz helyőrséget megszalasztották, annak dacára, hogy a helybéli lakosok is beavatkoztak a

---

¹ Itt szeretnék köszönetet mondani kedves barátomnak, *dr. Barcy Zoltán* ny. hadseregtörténésznek, aki hasznos tanácsaival, illetve szakirodalommal látott el.

² Reé László szerk.: A magyar huszár- a magyar lovaskatona 1000 évének története. Bp., 1936. 29-33.o.

³ Zarnóczki Attila: Mátyás király katonái. Libra Kiadó, Bp., 1992. 8-9., 17-19.o.

⁴ Barcy Zoltán: Életünket és vérünket - Mária Terézia hadserege kézirata. 96.o. (Továbbiakban Barcy id. m.)

küzdelembe a magyarok ellen, sőt, még 800 porosz ulánus és huszár is a helyőrség segítségére érkezett.⁵

1745-ben a sziléziai hadszíntérre vezényelték a Kerület lakossága által lábra állított 1000 fős " miliz " huszárkülönítményt, amelyet gróf Haller ezredes vezetett. ⁶

A poroszokkal vívandó új háború előkészületeként, 1756-ban 2 új huszárezred szervezését is elrendelték. Az egyik ezred megalakítását a nádor, Batthyányi Lajos gróf irányította, s a toborzásokat a Jászkun és a Hajdú Kerületekben ejtették meg. A Palatinális-vagy Jászkun huszárezred legénységét 600 jászkun és 400 hajdúsági legény képezte. Haláláig, 1765-ig, a nádor gyakorolta ezredtulajdonosi jogait, 1765 és 1775 között pedig az alakulat egyik alezredese, az 1759-ben Mária Terézia Renddel kitüntetett Török András báró, későbbi tábornok.⁷

Az ezred egyik leghíresebb fegyvertényét Hadik András altábornagy 1757-es berlini portyázása alatt vitte véghez. A poroszok vonalai mögé behatolt különítmény hat nap alatt érkezett Berlin városához, s 215 000 tallér hadisarcot vetett ki a megszeppent polgárookra.

A pénzösszeg behajtását követően vágta sarkantyúzták hátasaikat, az osztrák vonalak felé véve útjukat. Frigyes hiába küldte a főváros felmentésére az erre kirendelt 3 lovas- és 4 gyalogezredet, Hadik kikerülte őket, de arra azért még maradt gondja, hogy Frankfurt nevezetességeit, no és persze a polgárok és a város pénzerszényét is megtekinthesse.⁸

1759-ben több ütközetben is kitüntették magukat, főként Kaaden, Buchan és Meissen mellett. 1761-62-ben ott voltak Augustenburgnál, Gross-Bohránál, Döbelnnél, Pretschendorfnál és Freibergnél.⁹

Az ezred a hétéves háború során elég súlyos veszteségeket szenvedett:¹⁰

	tiszt	huszár
elesett	6	145
rokkant	7	223
eltűnt	?	34

A háború befejezése után Máramarosszigetre került garnizonba az ezred, majd később több áthelyezést is megéltek.

1775-ben a nagyhírű alakulatot feloszlatták és osztályait a következő ezredek kapták meg:¹¹

Ezredesi osztály	Császár-huszárezred
Alezredesi osztály	Barcó-huszárezred
Örmagyai osztály	Hadik-huszárezred

Mária Terézia jászkun huszárjai. Egyenruházat:

Az ezred száma és neve	Csákó	Dolmány/ mente	Nadrág	Gomb	Zsinór	Zsinóröv	Szörme

⁵ Barcy id. m. 97. o.

⁶ Berkó István: A magyar huszárság története. Bp., 1918. 147.o. (Továbbiakban Berkó id. m.)

⁷ Alphons Freiherrn von Wrede: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Wien. 1901-1903. 725-726.o. (Továbbiakban Wrede id. m.)

⁸ Barcy Zoltán- Somogyi Győző: Magyar huszárok Móra Kiadó, Bp., 1987. 32-36. o.:(A továbbiakban Barcy- Somogyi id. m.)

⁹ Berkó id. m. 145.o.

¹⁰ Barcy- Somogyi id. m. 37. o.

¹¹ Wrede id. m. 725. o.

Palatinális vagy Jászkun	barna kalpag, piros leffentyű	világoskék	piros	fehér	fehér	fehér/piros	fekete
33. Br. Török András tbk-altbgy	szürke	világoskék	világoskék	fehér	fekete-sárga	fekete-sárga	fekete

1. sz . táblázat.

A napóleoni háborúk újabb áldozatokra készítették a Kerület lakosságát. 1800-ban a Hajdú és a Jászkun Kerületek közösen állítottak fel egy nemesi felkelő huszárezredet, melyet 1802-ben a sorhadi ezredek közé soroltak be 12-es sorszámmal. Tulajdonosa Magyarország mindenkori nádora lett, s később az ezredet egészen 1867-ig a Kerület-ből egészítették ki.

Első híres parancsnokuk Hertelendy Gábor ezredes volt. 1805-ben kerültek először harci bevetésre. Az ulmi erődbe szorult osztrák csapatoknál találhatjuk a 12 század erősségű Nádor-ezredet. A franciák által bekerített császári erők parancsnoka, Mack Károly altábornagy, e tehetségtelen hadvezér, a fegyverletétel mellett döntött. A 12. ezred azonban inkább átvágta magát az ostromgyűrűn, s valóságos huszárvágtában igyekezett biztonságos területre érni. Az eset érdekességéhez tartozik az is, hogy velük lovagolt a huszáruniformisba bújtatott Ferdinánd trónörökös, a későbbi V.Ferdinánd !¹²

Az ezred 1805-ben 2 arany és 12 ezüst vitézségi érmet kapott. 1809-ig nem kerültek újabb harci alkalmazásba, ebben az esztendőben bátorságukat és vitézségüket 18 ezüst vitézségi érem bizonyítja !¹³

1813-ban végigverekedtek a lipcei csatát, 1815-ben a jászkun lovak patái már francia földön dobogtak.

1809-ben a közeledő francia hadsereg ellen újabb insurrectiós seregtettek felállítására került sor. Véreink a Dunán Innen Kerület 2. Nógrádi lovasezredébe nyertek beosztást. Az önkéntesek száma mintegy 287 embert tett ki.¹⁴ A csúfos győri vereség után még 1809-ben sorra szerelték le a nemesi felkelés alakulatait.

Napóleoni háborúk. Jászkun lovassági egyenruhák:

Az ezred száma és neve	Csákó	Mente/ dolmány	Nadrág	Gomb	Zsinór	Zsinóröv	Szőrme
12. Magyarország nádora	fekete	búzavirágkék	búzavirágkék	fehér	fekete-sárga	fekete-sárga	fekete
2. Nógrádi-lovas-ezred. Nemesi insurrectio. Dunán Innen Kerület	fekete	világoskék	világoskék	fehér	fehér	fekete-sárga	fekete

2.sz. táblázat.

1815 után a 12. Nádor-huszárezred különböző állomáshelyeken tartózkodott külhonban. 1821-ben a piemonti felkelést leverő császári alakulatok között szerepelt. 1848-

¹² Wrede id. m. 297-298.o.

¹³ Wrede id. m. 299.o.

¹⁴ Veress D. Csaba: Napoleon hadai Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Bp.,1987. 29.o.

ban a csehországi Saazban állomásozott az ezred. A prágai forradalom vérbefojtásakor a kivézenyelt huszárok még megállták a helyüket.¹⁵

Az új magyar kormány 1848 nyarán a külföldre vitt magyar kiegészítésű ezredek hazahozatalát szorgalmazta több-kevesebb sikerrel. Amikor már a fegyvereké volt a szó, szeptember végétől megindultak a huszárok Magyarország felé, a Kárpátokon keresztül. A hazaszeretet legszebb példáját a Nádor-huszárok adták.

Ezernyi veszélyt vállalva, dacolva az elemekkel és a császári csapatok túlerejével jónéhány szakaszuk, századuk hazaverelkedte magát - iszonyú véráldozatokat hozva -, mert olyan idők jártak, amikor "... a haza parancsolt ..."!

A szabadságharc végéig 650 huszár kísérelte meg a szökést, de közülük csak 265-nek sikerült hazatérnie. Hősi halált halt 24 fő, a többi fogságba esett, 13 embert a császáriak kivégeztek.¹⁶

A függetlenségi háború alatt megpróbálták feltölteni háborús létszámra a csonka ezredet is, de az újoncokban inkább hiány, mint bőség mutatkozott, nem beszélve a nyereg alá tört lovakról. Összesen 2 osztály képezte a tényleges állományt. A tartalék osztály 650 huszárja viszont felszerelés híján nem vonulhatott hadba.

Milyen vakmerők és bátrak voltak a jászkun fiúk? Erre legjobb, ha két honvédtiszt korabeli feljegyzéseiből idézünk: "Érdekes volt az is, hogy a Nádor huszárok már annyira elkaptak, hogy vezény szót nem várva minden alkalommal kisebb csapatokban is attakra száguldoztak. Ennek fékezésére, D. (Davidek István főszázados -B. Z) osztály parancsnok így adta ki a napiparancsot: "Akinek elébb lessz véres a kardja, mint az enyém, az huszonöt botot kap."¹⁷A vakmerő csornai attakról (1849. június 13.) Degré Alajos főszázados (16. Károlyi - huszárezred) így írt:

"Bámulatos volt a csornai lovasroham is, midőn az Olaszországból megérkezett Császárdzsidásezred, az osztrák hadsereg leghíresebb lovassága kikérte magának, hogy a Nádor-huszárok ellen öt bocsássák, s a ló szügyéig érő búzában lépést mentek egymás ellen. Dessewffy Dénes olyan pikaszúrást kapott, mely a hasán ment be, s hátul jött ki. Az mentette meg a haláltól, hogy harminchat óra óta nem evett... Négyszer visszaverték a Nádor-huszárok a dzsidásokat, kik ötödször is sorakoztak megmérkőzni. Ezen ötödik összeütközésnél mindkét részről az osztályokat már altisztek vezényelték, mert valamennyi főtitst a földön volt".¹⁸

A Csász. Kir. Hadsereg 12. huszárezredének vitézségi érmei 1805 - 1849.

	arany	ezüst
1805.	2	12
1809.	-	18
1813 - 1819.	5	11
1848 / 49.	1	I.o. II.o. 7 5
Összesen :	8 arany	53 ezüst

3. sz. táblázat.

¹⁵ Barcy Zoltán - Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Corvina Kiadó, Bp., 1985. 39.o.

¹⁶ Barcy-Somogyi id. m. 1985. 53.o.

¹⁷ Karsa Ferenc (20. zlj.- később Görgey törzskarának ordonánca a Feldunai Hadseregben) hadnagy: A körültem és velem 1848. és 1849-ik években történt események. 1853., Sátoraljújhely - Zsujta, Kiadatlan kézirat, másolata a szerző tulajdona. 164.o.

¹⁸ Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1983., 273-274.o.

Az ezred a háború folyamán a Feldunai Hadsereghez tartozott. A függetlenségi háborúban a Jászkun Kerület ismét megmutatta, mennyire magyarabb a magyarnál ! 1848 szeptemberében a 14. Lehel-huszárezredet állították lábra, helyesebben szólva ültették nyeregre a jászkunok. A kiképzés rövidegénél fogva a tűzbe került újoncok kezdetben igen sűrűn le-lehullottak lovaikról, ezért ragadt rájuk a "Lehull-husár" név. A későbbi csatáknál már egyre kevesebb lovat lehetett látni hasuk alá fordult nyereggel, a-melyek a 14. ezredé voltak. A derekasan harcoló Lehel-husárok 3 százada előbb az I. és II. hadtestben küzdött, helyesebben szólva csak két svadron, mivel a harmadik, pótszázad lévén később került a harcoló alakulatokhoz. Majd a VIII. hadtestbe (Komárom) osztották be őket. A maradék 5 század az Aradot ostromló V. hadtest lovasságához tartozott, létszámuk 1849. július 31-én 752 fő volt, míg Komáromban 315 fő.¹⁹ Az 5 század feladata az Erdélybe vezető út biztosítása volt. A Lehel-huszárezred kapcsán két különlegesnek számító tény érdemes megemlíteni. A temesvári csatában (1849. augusztus 9.) Bem altábornagy fegyveres kíséretét Potemkin Ödön és Mészáros hadnagyok szakasza alkotta. A függetlenségi háború utolsó lovassági összecsapása a Lehel-husárok nevéhez köthető. 1849. szeptember 5-én a Komáromban állomásozó egység legényei Csomortányi Lajos őrnagy vezetésével 3 szotnya kozákokat kergettek meg Hetény mellett.²⁰

A szabadságharc jászkun huszárjainak egyenruházata:

Az ezred száma és neve	Csákó	Mente/ zeke	Nadrág	Gomb	Zsinór	Zsinóröv	Szörme
Jászkun nemzet- őrség lovas osztálya	fekete kunsági kalap	gombos kék dolmány szürke köpeny	kék	fehér	a nadrá- gon fe- hér	--	--
14. Lehel vezér	fűzöld	sötétkék	sötétkék	sárga	piros	piros-zöld	fehér

4. sz. táblázat.

A régi ezredekhez is kerültek önkénteseink 1848/49-ben. Nézzük mely ezredekről is van szó, s mennyi az odakerült jászkunok létszáma:

5. Radetzky-huszárezred	kb. 1 század
6. Württemberg-huszárezred	kb. 3/4 század
7. Reuss -Köstritz -huszárezred	kb. 1 1/2 század
8. Coburg -huszárezred	kb. 2 század ²¹

Több, alkalmi lovascsapatot is szerveztek, ezek csak pár hétig működtek.

Az oszrák-orosz hadak túlereje térdre kényszerítette a végsőkig elcsigázott honvédsereget. A 12. huszárezred Világosnál (1849. VIII. 13.) és Borosjenőnél (1849. VIII. 21.), a 14. ezred Borosjenőnél és Komáromnál szíjazta - a megadást kifejezve - a hátsó nyeregkápára a kardot.

Egykori őseink - mint azt láthattuk - életüket és javaikat nem kímélve az elsők voltak az elsők között a harcban. A jászkun huszár páratlan vitézsége és lovaglótudása méltó módon öregbítette a magyar lovasság hírnevét !

¹⁹ Breit József: Magyarország 1848-49. évi függetlenségi harcának katonai története. Bp. 1929. II. 38-43. o. III. 16-21. o. Gelich Richárd: Magyarország függetlenségi harca 1848-49-ben Bp. 1889. III. 495-498. o. Az V. hadtest létszámkimutatása 1849 július hónap - Hadtörténeti Levéltár 1848-49: 41. -145 1-2.

²⁰ Szinnyei József: Komárom 1848-49-ben Bp. 1887. 306. o.

²¹ A Jászküületi Honvéd egylet 1848-49 évi Szabadság és Alkotmány védőinek névjegyzéke Jászberény, 1969. A közöltek alapján számított adatok

